

centre
d'estudis
de
la plana

centre d'estudis de la plana

Any I / Núm. 1 / Gener-Març 1985

PORTADA

Sebastià Planchadell Porcar nació en Costur, en 1939. Es uno de los primeros artistas castellonenses que, después de la guerra civil, se desplaza al París de fines de los cincuenta para completar su formación.

Para esta portada ha elegido uno de sus temas favoritos, un secarral mediterráneo, nuestro, abrasado por un sol que acentúa los contrastes y elimina los matices, de perfiles fuertes, con blanco y negro puros, prescindiendo de los elementos accesorios que podrían empañar la carga lírica que se nos quiere comunicar.

SUMARI

Editorial	5
El logotipo	6
Al brançal	7
La represi3n antigitana de Ensenada. Castell3n, 1745-1750 (I). <i>Pere Saborit Badenes</i>	9
El Ball de Torrent a la Vila de Nules. <i>Vicent Felip i Sempere</i>	25
Las Germanías en Burriana y Onda. <i>Vicente García Edo</i>	35
Juan José Nadal, constructor de l'Arxiprestal de Vila-real. <i>Josep Miquel Francés Camús</i>	43
La poesia política d'arrel popular: El Maurisme a Castelló. <i>Vicent-Pau Serra i Fortuño</i>	51
La iglesia fortaleza de San Francisco de Torreblanca. <i>Ram3n Rodríguez Culebras</i>	57
Fragment d'una ara hispano-romana trobada a l'ermita de Sant Jaume de Fadrell (Castell3 de la Plana). <i>Ferran Arasa Gil</i>	65
La azulejería castellanense en el siglo XIX. <i>Francisco Rambla Renau y Joaquín Salvador Heras</i>	67
La crisis municipal valenciana. El caso de Burriana a trav3s de un acreedor: El Clero. <i>Modesto Barrera Aymerich</i>	81
Centros de Estudios	93
Bibliografia sobre La Plana	94

BUTLLETÍ

Direcci3:

M. Godoy Casanova

Redacci3:

V. Felip i Sempere - J. M. Francés i Camús
M. Navarro del Alor - V. Serra i Fortuño

Diseny:

E. Gual
W. Rambla
M. Safont

Subscripci3s i
intercanvis:

Apartat de Correus 637
12080 - Castell3

Edita: CENTRE D'ESTUDIS DE LA PLANA

Imprimeix: MIALFO, S. A.

D. L.: CS 302/1985

FRAGMENT D'UNA ARA HISPANO-ROMANA TROBADA A L'ERMITA DE SANT JAUME DE FADRELL (CASTELLÓ DE LA PLANA)

FERRAN ARASA GIL

A les obres de restauració de l'Ermita de Sant Jaume de Fadrell, realitzades per l'Ajuntament de Castelló de la Plana l'any 1983 per a la instal·lació del Museu d'Etnologia, es van trobar una sèrie de blocs de pedra calcària gris-blavenca amb clars indicis d'haver estat treballats, que avui es conserven als jardins existents pels voltants de l'ermita. Ja J. B. Porcar, l'any 1948, diu que a les parets de l'ermita hi havien pedres treballades de factura romana, i que pels voltants es trobava abundosa ceràmica d'aquesta època (1).

Entre aquests blocs de pedra hi ha una peça d'especial interès, conservada al pati de la casa de l'ermita, que dona llum sobre el caràcter hispano-romà del primer assentament que hi va haver, com també s'ha documentat en altres de les ermites existents al llarg d'El Caminàs (2). Es tracta d'un fargment de la part superior d'una ara o altar, corresponent al frontó central i a un dels dos *pulvini* laterals (fig. 1). Les seues mides fan 48 cm. d'amplària, 30 cm. d'alçada i 72 cm.

de llargària. La seua cara frontal apareix decorada per una sèrie d'incisions oblíques que apareixen mig esborrades pel deficient estat de conservació de la peça. Falta, per tant, tota la part inferior, a la cara frontal de la qual degué figurar la inscripció, possiblement funerària (fig. 2).

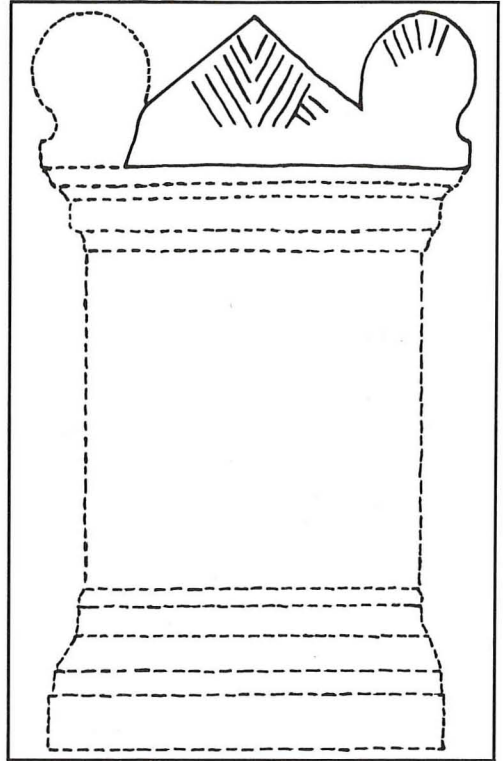
La part superior de les *araes* adoptava normalment aquesta forma, i en ocasions la seua cara frontal apareix decorada amb símbols funeraris. Si el monument era de gran tamany, aquesta part superior constituïa una peça independent, com podria haver estat el cas. A Borriol coneixem una peça d'aquestes característiques, també amb representacions funeràries en relleu, de la qual no es conserva tampoc la part corresponent a l'epígraf (3).

Malgrat l'estat fragmentari de la peça i el desgast evident de la decoració, sembla que el símbol representat és —almenys en el frontó— una fulla de palma. La presència de fulles de palma, tot i no ser cosa correnta, no és estranya a la iconografia funerària

romana, apareixent en algunes inscripcions (4). L'origen del caràcter sacre d'aquest arbre està en Grècia, on formava part dels atributs d'Apol·lo, el qual, segons la llegenda, va nèixer als peus d'una palmera a Délos (5). La incorporació del seu culte a la religió romana va estendre aquest símbol. Les seues fulles es donaven com a premi als jocs de circ i també als concursos d'actors (6). D'aquesta manera, i per ésser símbol de la victòria, va passar a formar part de la iconografia funerària, com també fou el cas de la corona (7), amb els quals es pretén manifestar el triomf de la vida sobre la mort (8). La seua representació a les inscripcions i/o monuments funerals indica que aquell a qui es dedica, espera obtenir en el més enllà l'esplendor afortunat que la baixesa de la seua condició li ha impossibilitat de gaudir en aquesta vida (9). Aquests mateixos símbols, corona i palma, seran adoptats, ja en època baiximperial, pel cristianisme.

NOTES

- (1) J. B. PORCAR RIPOLLES, "Arqueología castellanense", *Anales del Centro de Cultura Valenciana*, 20, València, 1948, p. 35, i F. ARASA GIL, "Arqueología del terme municipal de Castelló de la Plana", *Cuadernos de Prehistoria y Arqueología Castellonense*, 6, Castellón, 1979, p. 150.
- (2) F. ARASA GIL, "Arqueología del terme municipal de Castelló de la Plana", citat, p. 153, per al cas de la Basílica de Lledó, on l'excavació de 1982 va confirmar el caràcter hispano-romà del primer assentament.
- (3) J. J. SENENT IBÁÑEZ, "Hallazgo arqueológico en Borriol", *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, 1, pp. 5-7, Castellón, 1920. La peça amida 78 cm. d'amplària, 30 cm. d'alçada i 60 cm. de llargària, mides molt pròximes a les que degué tenir la que ací presentem; conserva, a més a més, la fórmula *D(is) M(anibus)* inscrita, dedicatòria als deus *Manes* que encapçala les inscripcions funeràries a l'Ait Imperi.
- (4) G. PEREIRA MENAUT, *Inscripciones romanas de Valentia*, "Serie de Trabajos Varios del S. I. P.", 64, València, 1979, pp. 61-62, núm. 47, lám. XXX, amb una ara que presenta dues petites fulles de palma als costats de la fórmula inicial, i G. FABRE, M. MAYER i I. RODA, "Inscripciones *alienae* en museos y colecciones de la provincia de Barcelona", *Ampurias*, 44, Barcelona,

pp. 207-209, núm. 16, fig. 19, amb una estela procedent d'Extremadura que presenta una fulla de palma també a un lateral de la inscripció.

- (5) A. JACOB, *Ligna*, p. 1.248, en C. DAREMBERG, E. SAGLIO i E. POTTIER, *Dictionnaire des Antiquités grecques et romaines*, III, 2, París, 1918.
- (6) O. NAVARRE, *Histrion*, p. 224, en C. DAREMBERG, E. SAGLIO i E. POTTIER, *Dictionnaire des Antiquités grecques et romaines*, citat, III, 1, París, 1900.
- (7) Un exemple de corona funerària el tenim en un fragment de frontó d'un monument funeràri, possiblement un sepulcre-temple, de Les Coves de Vinromà: F. ARASA I GIL, "El relleu hispano-romà d'Els Tossalets (Les Coves de Vinromà)", *Boletín del Centro de Estudios del Maestrazgo*, 6, pp. 89-93, Benicarló, 1984.
- (8) R. TURCAN, "Les guirlandes dans l'antiquité classique", *Jahrbuch für Antike und Christentum*, 14, Aschendorf, 1972, p. 128.
- (9) F. CUMONT, *Recherches sur le symbolisme funéraire des Romains*, "Institut Français d'Archéologie de Beyrouth, Bibliothèque Archéologique et Historique", XXXV, París, 1940 (reed. 1960), p. 482.